

Järnbruksgatan

En ny väg på Erikslund i Västerås

Arkeologisk utredning, etapp 2

Fornlämning Dingtuna 190:1 och 1098
Järnbruksgatan, Erikslund
Dingtuna socken
Västerås kommun
Västmanland

Jan Äblström

Järnbruksgatan

En ny väg på Erikslund i Västerås

Arkeologisk utredning, etapp 2

Fornlämning Dingtuna 490:1 och 1098
Järnbruksgatan, Erikslund
Dingtuna socken
Västerås kommun
Västmanland

Jan Ählström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-545-7
Tryck: Just Nu, Västerås 2016.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	7
Målsättning och metod	7
Topografi och fornlämningsmiljö	10
Undersökningsresultat.....	10
Referenser.....	15
Tekniska och administrativa uppgifter	15
BILAGOR	16
Bilaga 1. Ruttabel	

Figur 1. Vägkorridoren ses till vänster i bild inringat och markerad med en blå linje. Utdrag ur digitala terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk utredning etapp 2 inför anläggandet av vägen Järnbruksgränd i Västerås. Utredningen som omfattade en 750 meter lång och 50–70 meter bred vägkorridor föregicks av ett länsstyrelsebeslut. Öster om vägkorridoren ligger två fornlämningar, en stensättning och två stensträngar (Dingtuna 190:1 och 1098). Fältarbetet utfördes i juni 2016.

Utredningen omfattade en kart- och arkivstudie, inventering och utredningsgrävning av möjliga boplatser. Stensträngen Dingtuna 1098 mättes in med GPS.

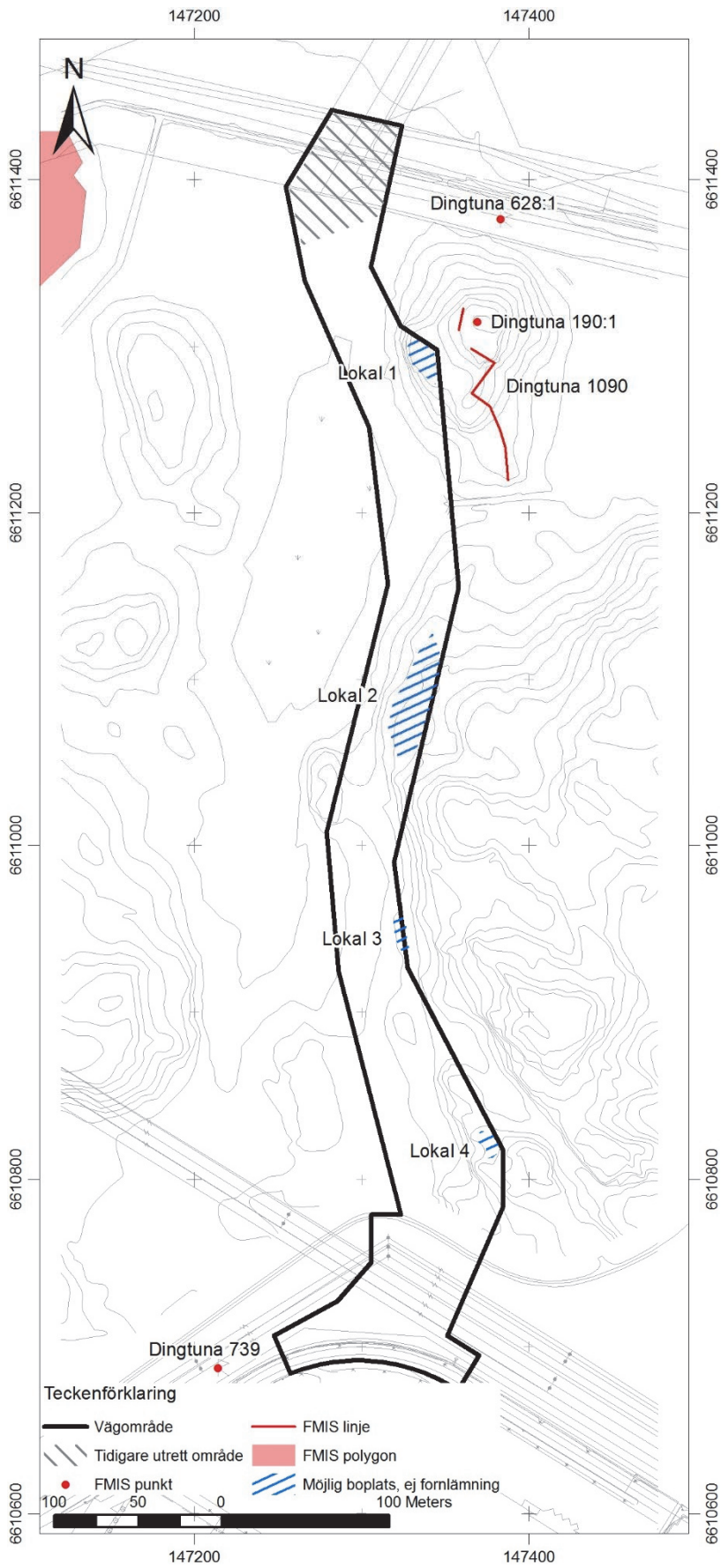
Området där vägen ska anläggas utgörs av ett kuperat skogsområde. Kartstudien visar att området varit utmark under byarna Hallsta och Bälby samt att ett parti i korridorrens norra del brukats som åker. Enligt kartorna har inte området varit bebyggt.

Vid inventeringen bedömdes fyra ytor kunna hysa boplatser. Ytorna låg på mer eller mindre påtagliga avsatser i västsluttande mark. De grävda provrutorna indikerade inte någon fornlämning (se figur 2).

Utöver stensättningen och stensträngen (Dingtuna 190:1 och 1098) som återfinns strax öster om vägkorridoren har inte utredningen kunnat påvisa någon fornlämningsförekomst (se tabell 1 och figur 2).

Tabell 1. Samtliga lämningar enligt Fornminnesregistret (FMIS) belägna inom 100 meter från vägkorridoren/ utredningsområdet.

FMIS nr	Typ	Beskrivning	Status
Dingtuna 190:1.	Stensättning.	Rund, 6 meter stor och 0,5 meter hög. Övertorvad med i ytan talrika stenar, 0,4–0,5 meter stora. Kantkedja, främst i söder, av 0,5–0,7 meter stora stenar.	Fornlämning.
Dingtuna 628:1.	Fyndplats.	Flinta, tillvaratagen vid sökschaktning i plöjd åker.	Övrig kulturhistorisk lämning.
Dingtuna 739.	Gränsmärke(?).	Upprest spetsig sten, 0,5×0,5×0,5 meter stor vid basen och 0,8 meter hög.	Övrig kulturhistorisk lämning.
Dingtuna 1098.	Hägnadssystem.	Stensträngssystem, bestående av två stensträngar med en sammanlagd längd av ca 90 meter. De är en- till flerradiga, enskiktade och cirka 0,5 meter höga. Stenarna är 0,3–1,0 meter stora, med inslag av större block.	Fornlämning.

Figur 2. Vägorridoren, lämningarna enligt Fornminnesregistret (FMIS) (röda punkter, linjer och polygoner) och lokalerna där det bedömdes kunna finnas boplatser (blå snedstreck). Utsnitt ur den kommunala bakgrundskartan. Skala 1:4 000.

Inledning

Västerås stad planerar att anlägga en ny väg inom handelsområdet Erikslund i stadens västra utkant. I den cirka 750 meter långa planerade vägsträckans närhet finns två fornlämningar, en stensättning (Dingtuna 190:1) och en stensträng (Dingtuna 1098). Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) fick därför i uppdrag av länsstyrelsen att utföra en särskild arkeologisk utredning etapp 2.

Västerås stad beställde och bekostade utredningen som utfördes i slutet av juni 2016 efter beslut av Länsstyrelsen. Jan Ählström ansvarade för utredningen och har utarbetat rapporten.

Målsättning och metod

Utredningen syftade till att klargöra om det finns fornlämningar som inte är kända där vägen kommer att ligga. Utredningsresultatet ska dels fungera som underlag för länsstyrelsens tillståndsprövning och dels som planeringsunderlag för Västerås stad.

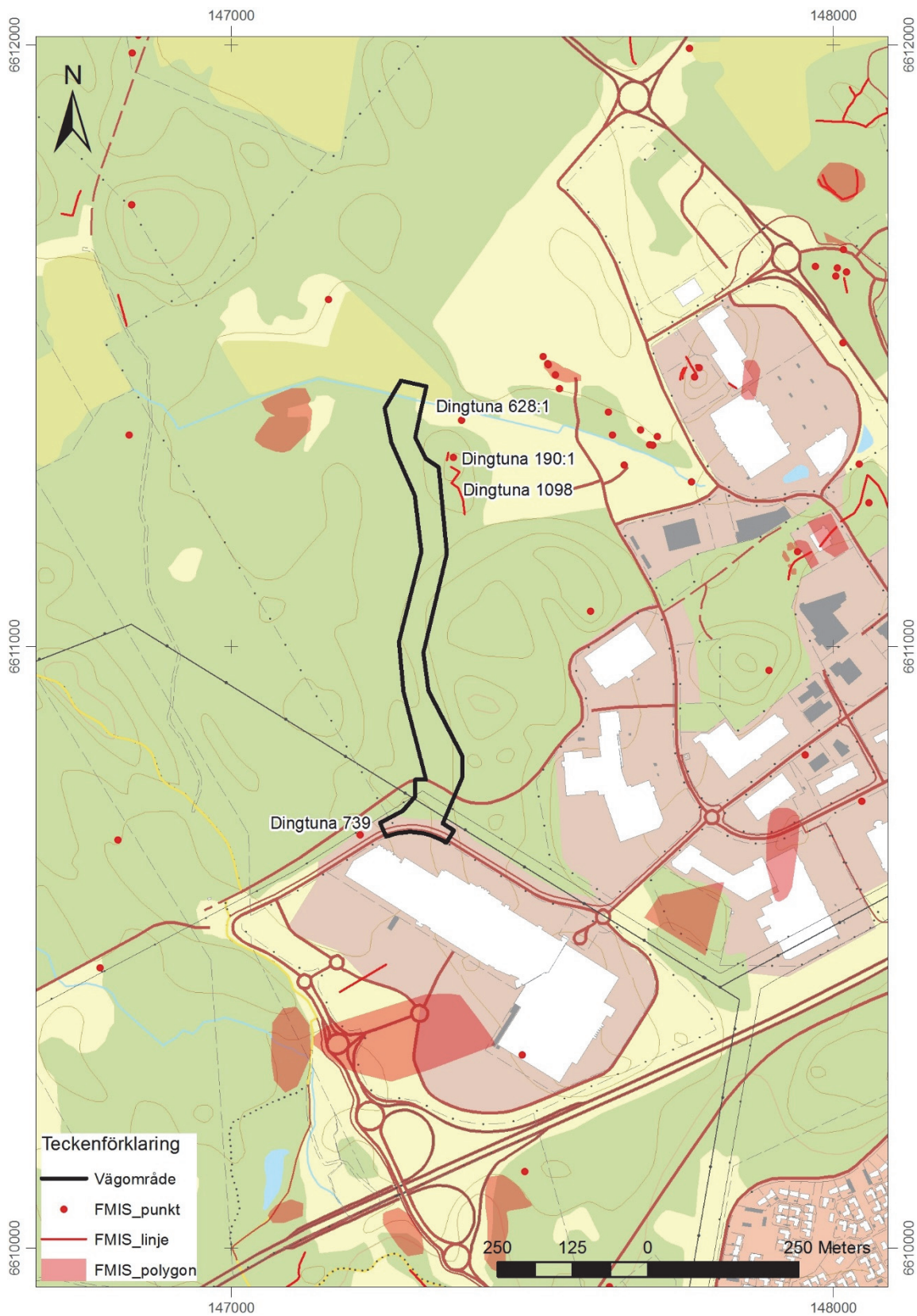
Som komplement till tidigare utredningar i området syftade utredningen till att:

1. Klargöra förekomst av stenålderslämningar.
2. Klargöra förekomst av bebyggelselämningar från historisk tid.
3. Digitalt dokumentera stensättningen och stensträngarna (Dingtuna 190:1 och 1098) vilka ligger strax öster om vägkorridoren.

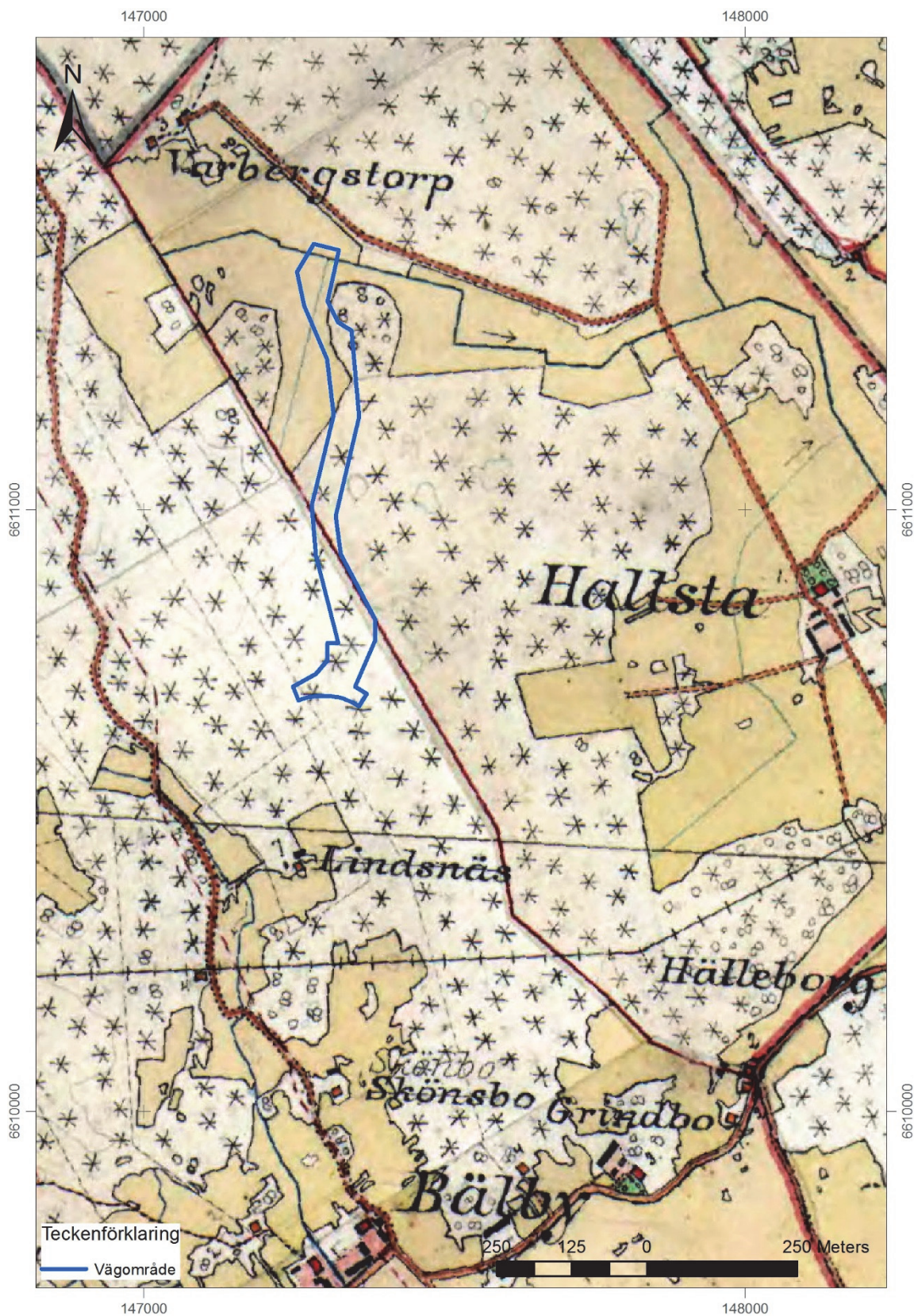
Utredningen har omfattat:

- En genomgång av Fornminnesregistret (FMIS) varvid samtliga lämningar belägna inom 100 meter från utredningsområdet har listats.
- En kartstudie av de ekonomiska kartorna från 1961 och 1905–11 samt avmätningar av byarna Hallsta och Bälby från 1652 för att klargöra markanvändningen och bebyggelsesituationen. Den häradsekonomiska kartan har rektifierats och publiceras. Resterande kartor rektifierades inte och publiceras inte då de inte bidrar med väsentlig information. Jordartskartan har studerats med syfte att få kunskap om jordarterna i området.
- En inventering av vägkorridoren med fokus på den höglänta östra delen. Stensättningen och stensträngen (Dingtuna 190:1 och 1098) besiktigades. Stensträngen mättes in uppdelad i sex partier för att framhäva förhållandet till topografin och till markfasta block, berg och steniga ytor till vilka den ansluter. De enskilt inmätta partierna beskrevs översiktligt. Plandokumentationen gjordes med GPS.
- Grävning för hand av 0,5×0,5 meter stora provrutor i de lägen där möjliga fornlämningar utpekats vid inventeringen. Tanken var att gräva schakt med grävmaskin men på grund av skogen kunde inte någon maskin användas. Rutorna mättes in med GPS och beskrevs översiktligt.

Figur 3. Vägkorridoren och samtliga lämningar enligt Fornminnesregistret (FMIS) markerade med röda punkter, linjer och polygoner. Utsnitt ur digitala fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Figur 4. Vägorridorens läge markerat med en blå linje på ett utsnitt av den ekonomiska kartan från 1906–11. Skala 1:10 000.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet omfattar den cirka 750 meter långa (N–S) och cirka 50–70 meter breda korridoren där vägen är tänkt att löpa. Korridorens nordligaste del har tidigare omfattats av arkeologisk utredning (Åhlström 2013). Vägkorridoren berör till övervägande del skogsmark, endast i de båda ändarna tangeras öppen respektive bebyggd mark. Skogen är kuperad med höglänt mark mot öster och mindre brant mark med låglänta partier mot väster. Jordartskartan visar på postglacial finlera i de låglänta partierna och sandig morän eller berg i de högre liggande delarna. Området ligger på nivåer mellan 20–35 meter över havet.

Kartstudien visar att skogsområdet under 1600-tal utgjort utmark under byarna Hallsta och Bälby vars gamla bytomter ligger långt ifrån vägkorridoren. Kartorna redovisar inte någon bebyggelse i området som till största del har varit beskogat. Enligt den häradsekonomiska kartan och 1960-talets ekonomiska karta ingick vägkorridorens nordvästra tredjedel i en flikig åkermark under Hallsta gård (se figur 4). I dag är den gamla åkern under igenväxande.

Att skogsområdet utgjort en utmark avspeglas också i fornlämningsbeståndet som är glest i anslutning till vägkorridoren. Ett tätare och mer omfattande fornlämningsbestånd återfinns närmare byarna söder och öster om skogsområdet (se figur 3–4). Inom 100 meter runt vägkorridoren redovisar Fornminnesregistret (FMIS) fyra lämningar, en stensättning och ett stensträngssystem vilka är fornlämningar samt två kulturhistoriska lämningar i form av ett gränsmärke och en fyndplats för flinta (se tabell 1 och figur 2).

Undersökningsresultat

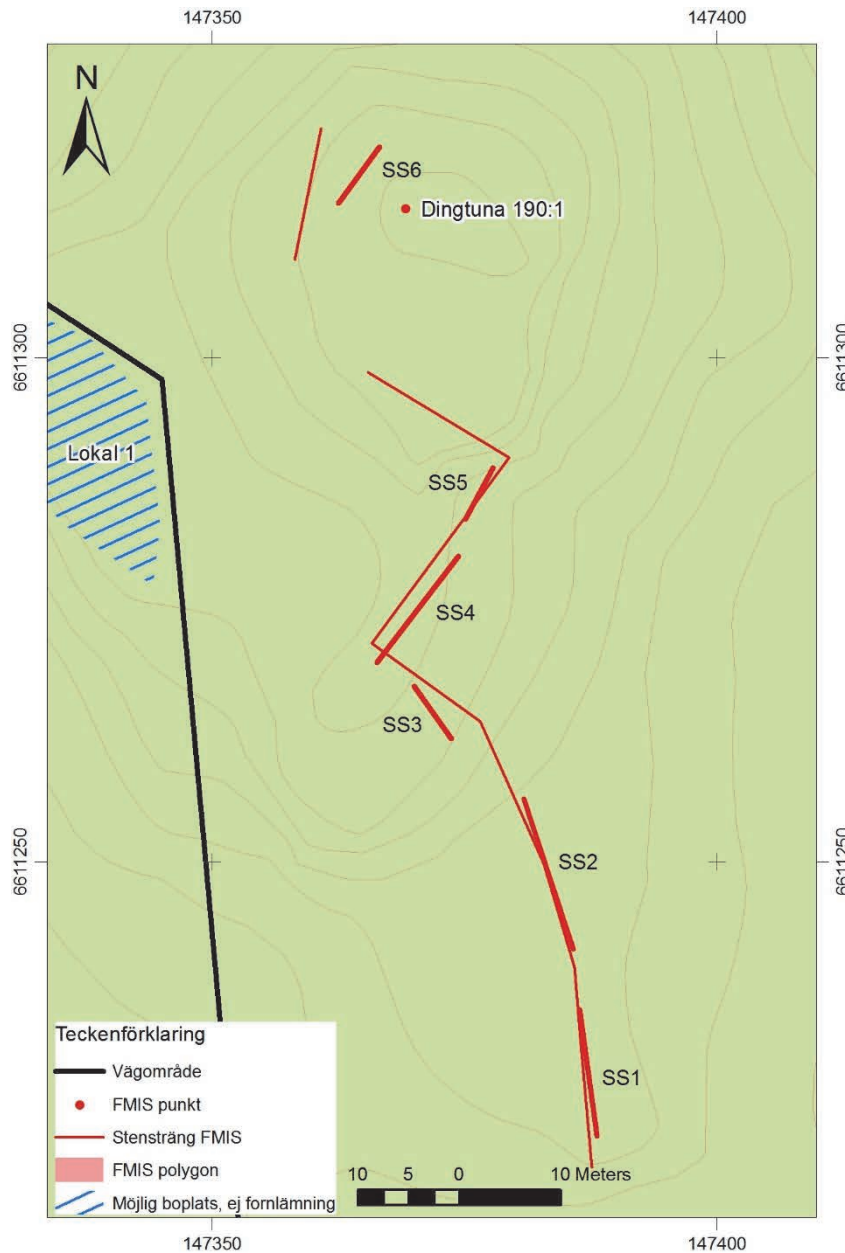
Vid inventeringen observerades inte några synliga lämningar.

Stensättningen och stensträngen (Dingtuna 190:1 och 1098) är korrekt inlagda i FMIS och vare sig läget eller beskrivningarna behöver korrigeras. En tanke var att det i anslutning till stensträngen skulle kunna finnas lämningar efter möjlig odling t.ex. i form av röjda ytor. Några sådana ytor förekommer dock inte, den omgivande marken är påtagligt stenig. Stensträngen kan karaktäriseras som en påbyggd naturbildning. Vid Galttegen i sydvästra Västerås tolkades liknande stensträngar som gränsmarkeringar mellan förhistoriska bebyggelseenheter, i det fallet fanns också en koppling mellan strängar och odlingsytor (Svedberg 1998). En liknande funktion kan inte uteslutas vad gäller Dingtuna 1098. Strängen sammanfaller inte med någon administrativ gräns eller markslagsgräns på de studerade kartorna och närheten till den förmodat ensamliggande stensättningen stärker en tolkning av stensträngen som gränsmarkör.

SS1 är 13,0 meter lång (N–S). I söder ansluter den till en bergsklack. Strängen är flerradig och enskiktad med 0,3–1,0 meter stora övermossade stenar. Det förekommer markfasta stenar. I norr ansluter strängen till ett område med markfasta stenar.

SS2 är 15,0 meter lång (NV–SÖ). I sydöst utgår den från markfasta stenar. Strängens södra halva är enradig och den norra är flerradig och nedsjunkna. Strängen är enskiktad. Stenarna är 0,3–1,5 meter stora och övermossade. I nordväst ansluter den till ett block.

SS3 är 6,0 meter lång (NV–SÖ). I sydöst utgår strängen från ett block. Den är flerradig, enskiktad och består av övermossade 0,3–0,5 meter stora stenar. I nordväst ansluter den till berg.

Figur 5. Stensträngen Dingtuna 1098 markerad med en tunn röd linje. De sex inmätta partierna SS1–6 är markerade med en fet röd linje. Skala 1:750.

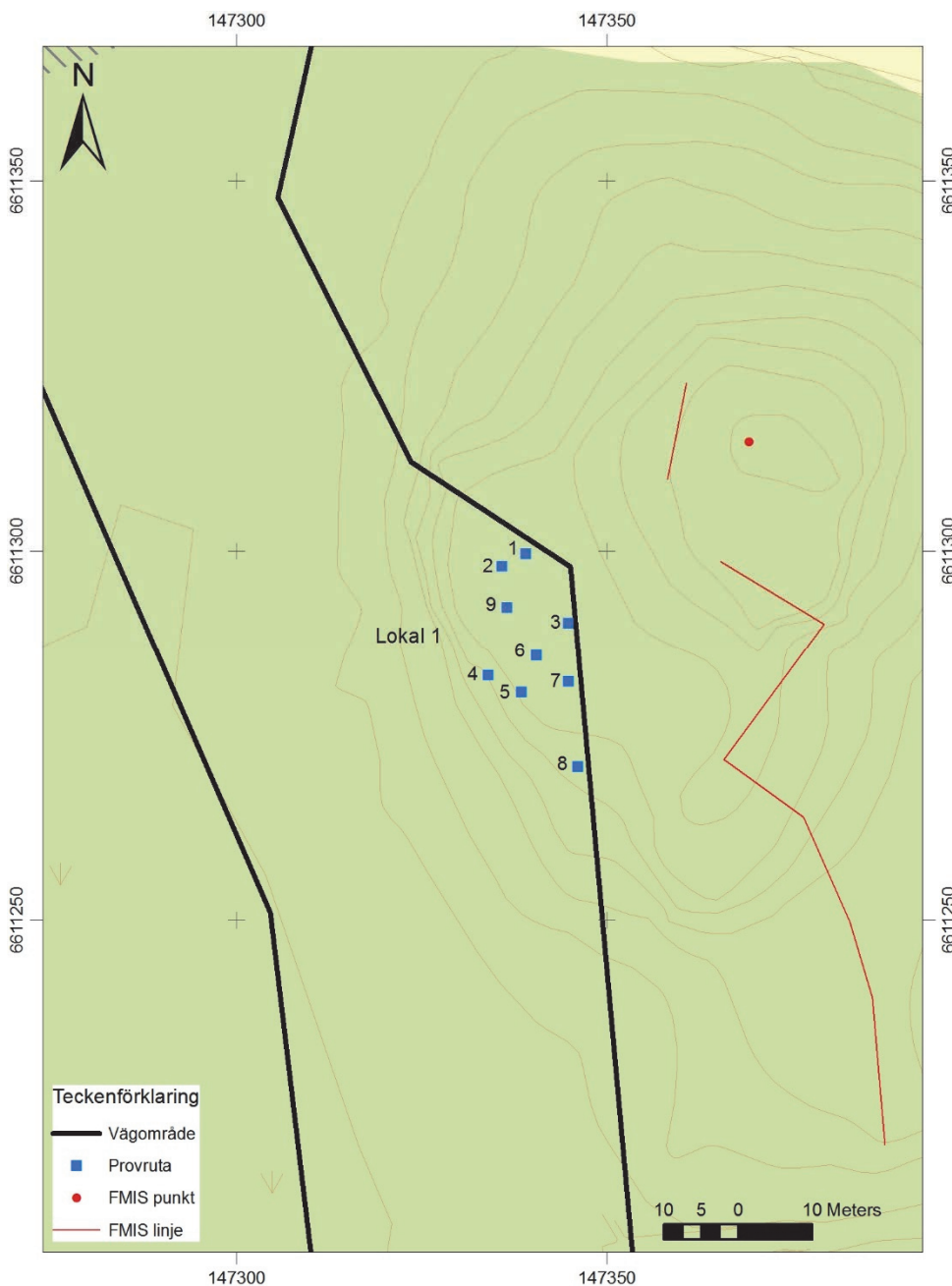
SS4 är 13,0 meter lång (NÖ–SV). I sydväst ansluter strängen till ett block. Den södra änden förefaller vara markerad av en tillsynes upprest och något triangulär sten (0,8×0,8×0,4 meter stor). Strängen är flerradig, enskiktad och består av 0,3–0,8 meter stora stenar. I nordöst ansluter den till ett block.

SS5 är 6,0 meter lång (NÖ–SV). I sydväst utgår den från ett block. Strängen är tillsynes flerradig och enskiktad och består av övermossade 0,3–0,8 meter stora stenar. I nordöst ansluter den till berg.

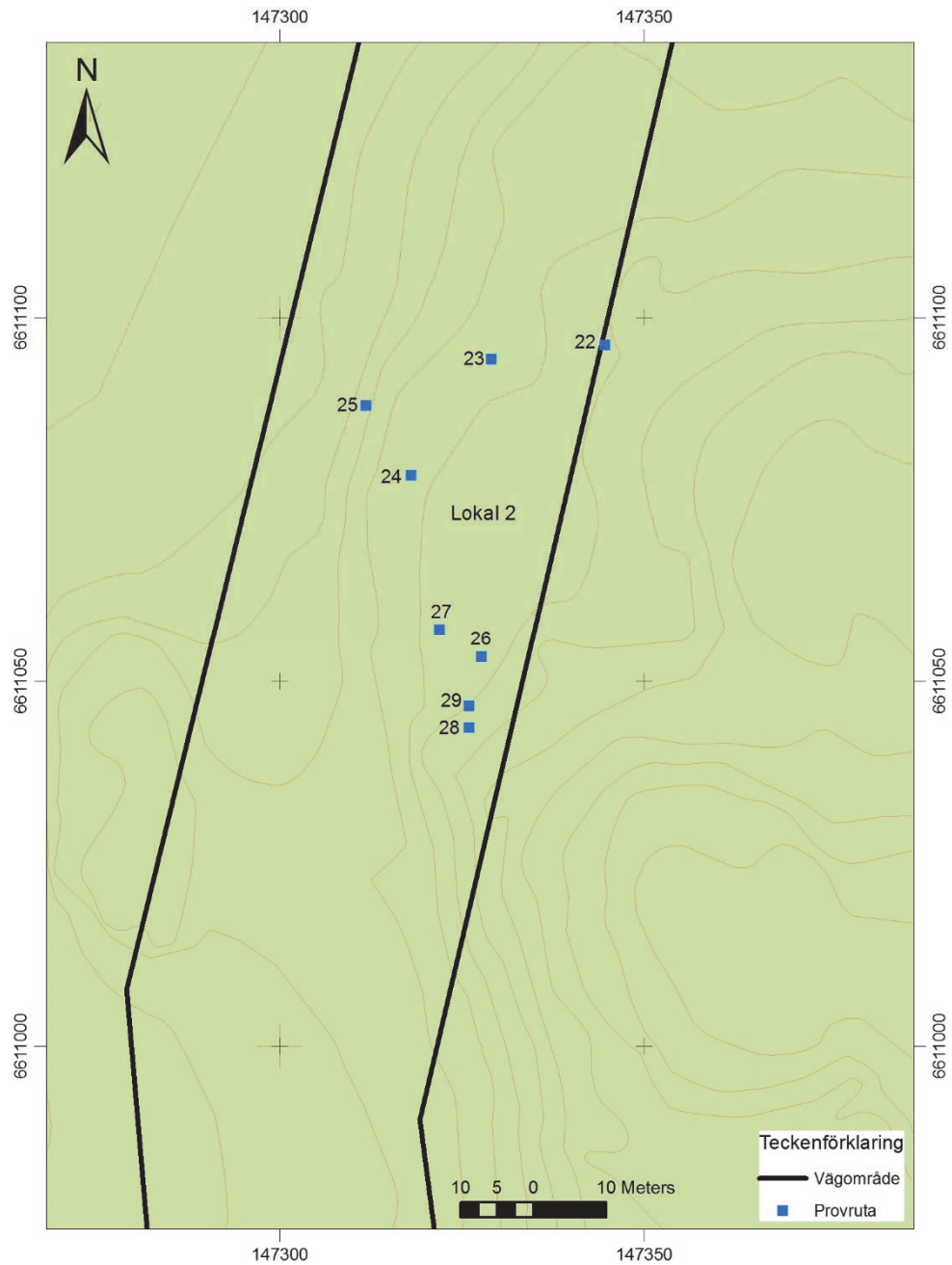
SS6 är 7,0 meter lång (NÖ–SV). Den utgår från block i sydväst. Strängen är gles, enradig och enskiktad. Den består av 0,4–0,8 meter stora stenar och ansluter till berg i nordöst.

Fyra ytor (lokal 1–4) bedömdes med viss tvekan kunna hysa boplatslämningar från neolitikum (se figur 6–8 och bilaga 1). De fyra lokalerna utgör mer eller mindre påtagliga avsatser i västsluttningar. Marken är lite för stenig och jordarterna är för grova för att lokalerna ska vara optimala.

Lokal 1 består av en hylla/avsats i västsluttande mark. Marken är relativt stenig och platsen domineras av ett magnifikt flyttblock som ligger i avsatsens norra ände. Mot väster är det en tvär brant. Det grävdes nio provrutor utan fornlämningsindikation. Under förnan vidtog fin morän följt av grövre material.

Figur 6. De grävda rutorna inom lokal 1. Skala 1:1 000.

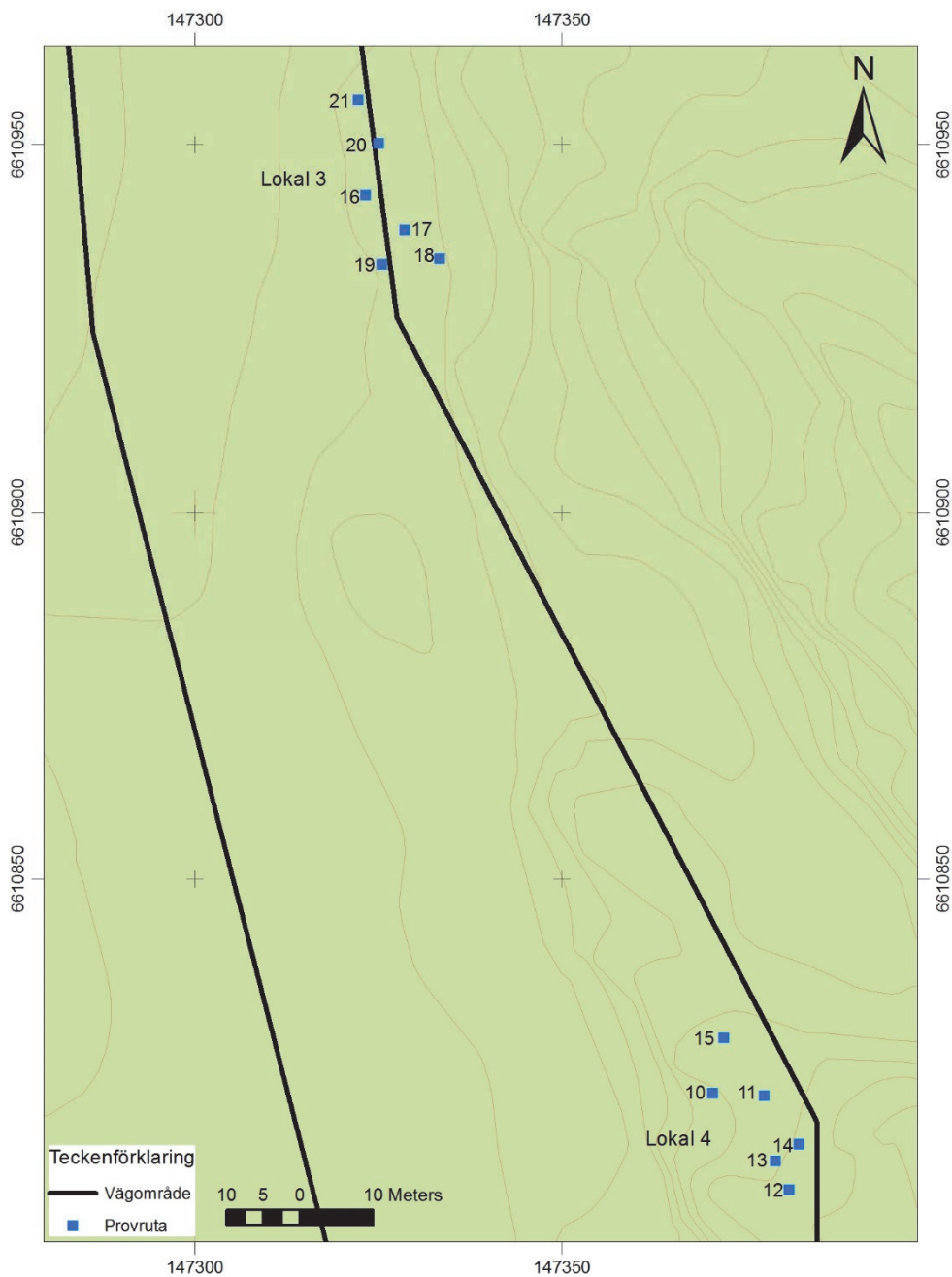

Figur 7. De grävda rutorna inom lokal 2. Skala 1:1 000.

Lokal 2 består av en långsträckt avsats i västsluttande blockrik mark. Platsen var svårbedömd till följd av rik markvegetation och visade sig vara mer stenig än vad den först framstod att vara. Det grävdes åtta provrutor utan fornlämningsindikation. Under förnan förekom silt eller fin morän följt av grov morän eller sten.

Lokal 3 består av en mot väster utskjutande svag förhöjning i lägre liggande mark. Ytan ansluter till ett framträdande flyttblock. Det grävdes sex provrutor utan fornlämningsindikation. Under mossor eller förna vidtog antingen silt eller fin morän.

Lokal 4 består av en yta mellan två bergsklackar. Ytan ligger nerdragen från ett bergskrän i västsluttning. Marken var stenigare än vad den först verkade vara. Det grävdes sex provrutor utan fornlämningsindikation. Under förna eller mossor vidtog morän, sten eller berg.

Figur 8. De grävda rutorna inom lokal 3 och 4. Skala 1:1 000.

Referenser

Avmätning av Bälby, 1652, LMS-akt T9-9:t1:134-35,
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

Avmätning av Hallsta, 1652, LMS-akt T9-22:t1:136-37
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

Ekonomiska kartan, 1961, blad Skerike, RAK-akt J133-11g2h63
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

Häradsekonomska kartan, blad 1905–11, Örebro län, blad Västerås, RAK-akt J112-74-2
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

SGU, Jordartskartan
<http://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100-tusen-sv.html>

Uppgifter ur Fornminnesregistret, juni 2016
<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok>

Svedberg, Å. 1998. Galttegen, Arkeologisk för- och slutundersökning. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala Rapport 1997:45. Uppsala.

Ählström, J. 2013. *Västerleden. En ny trafikled i Västerås. Arkeologisk särskild utredning etapp 1 och 2.* Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2013:70. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projekt nr:</i>	16058
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-2076-16, 2016-06-01
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning, etapp 2
<i>Undersökningsperiod:</i>	28–30 juni 2016
<i>Personal:</i>	Christian Gatti, Jan Ählström
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Västerås
<i>Socken</i>	Dingtuna
<i>Fastighet</i>	Järnbruksgatan
<i>Fornlämning</i>	Dingtuna 190:1 och 1098
<i>Fastighetskarta:</i>	66F0IN
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 18 30
<i>Koordinater:</i>	X6610687 Y147257
<i>Höjdsystem:</i>	Höjdmätning är ej gjord.
<i>Inmättningsmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Nio digitala fotografier (16058_01–16058_09) förvaras hos ATA.
<i>Fynd:</i>	-

BILAGOR

Bilaga 1. Ruttabell

Provruta	Lokal	Djup, m	Beskrivning
1	Lokal 1	0,1	Under 0,05 meter förna vidtog fin morän.
2	Lokal 1	0,1	Under 0,05 meter förna vidtog fin morän.
3	Lokal 1	0,2	Under 0,1 meter förna vidtog fin morän.
4	Lokal 1	0,25	Under 0,1 meter förna vidtog fin morän.
5	Lokal 1	0,2	Under 0,1 meter förna vidtog fin morän.
6	Lokal 1	0,1	Under 0,1 meter förna vidtog sten.
7	Lokal 1	0,3	Under 0,1 meter förna vidtog silt, därunder vidtog sten.
8	Lokal 1	0,2	Under 0,1 meter förna vidtog fin morän, därunder vidtog grov morän.
9	Lokal 1	0,25	Under 0,1 meter förna vidtog fin morän, därunder vidtog sten.
10	Lokal 4	0,2	Under 0,1 meter förna vidtog morän.
11	Lokal 4	0,25	Under 0,15 meter förna vidtog morän.
12	Lokal 4	0,15	Under 0,15 meter förna vidtog morän.
13	Lokal 4	0,15	Under 0,15 meter förna vidtog morän.
14	Lokal 4	0,05	Under 0,1 meter förna vidtog sten.
15	Lokal 4	0,15	Under 0,1 meter förna vidtog fin morän, därunder vidtog sten.
16	Lokal 3	0,2	Under mossa vidtog fin morän.
17	Lokal 3	0,15	Under mossa vidtog fin silt.
18	Lokal 3	0,2	Under mossa vidtog fin silt.
19	Lokal 3	0,2	Under mossa vidtog fin silt.
20	Lokal 3	0,2	Under mossa vidtog fin silt.
21	Lokal 3	0,2	Under mossa vidtog fin silt.
22	Lokal 2	0,25	Under 0,1 meter förna vidtog silt, därunder vidtog grov morän
23	Lokal 2	0,3	Under 0,1 meter förna vidtog silt, därunder vidtog grov morän
24	Lokal 2	0,15	Under 0,1 meter förna vidtog silt, därunder vidtog grov morän
25	Lokal 2	0,2	Under 0,1 meter förna vidtog silt, därunder vidtog grov morän
26	Lokal 2	0,15	Under 0,1 meter förna vidtog fin morän, därunder vidtog sten.
27	Lokal 2	0,15	Under 0,1 meter förna vidtog silt.
28	Lokal 2	0,2	Under 0,1 meter förna vidtog fin morän.
29	Lokal 2	0,4	Under 0,1 meter förna vidtog fin morän, därunder vidtog sten